

Urbanisztika közgazdasági megközelítésben*

Salamin Géza

Edward Glaeser:

A város diadala – Hogyan tesz legnagyobb találmányunk gazdagabbá, okosabbá, környezetkímélőbbé, egészségesebbé és boldogabbá?

Pallas Athéné Könyvkiadó, Budapest, 2020, p. 428

ISBN: 978-615-5884-97-9

A városok fejlődésfolyamataival, tervezésével és fejlesztésével kapcsolatos kérdések sokáig messze álltak a közgazdaságtan tudományának főáramától. Noha a hatvanas évek elejétől aktivizálódó regionális gazdaságtan tudományterülete, majd azon belül az ún. városgazdaságtan (vö. *Mills 1987; McCann 2001*) fokozatosan bevonta a térbeli dimenziót a közgazdasági gondolkodásba, a városok és városrégiók szerepe a gazdasági növekedésben csak a kétezres évektől értékelődött fel látványosan, szorosan kapcsolódva *Krugman (2003)* új gazdaságföldrajzot és *Porter (2008)* régiók közötti versenyt és versenyképességet bevezető munkásságához. Bár a városok jelentősége a gazdasági fejlődésben megkérdőjelezhetetlennek tekinthető, a városfejlődés, városfejlesztés tágabb társadalmi, környezeti, kormányzási és térszerkezeti összefüggéseit vizsgáló – vagyis a közgazdaságtan fogalomkészletén túlmutató – urbanisztikai értelmezése az elmúlt másfél évtizedben kap csak jelentősebb figyelmet közgazdasági oldalról.

Edward Glaeser „A város diadala – Hogyan tesz legnagyobb találmányunk gazdagabbá, okosabbá, környezetkímélőbbé, egészségesebbé és boldogabbá?” című, nagy sikerű könyvében olyannyira a városfejlődés, a városfejlesztés, sőt a várostervezés tágabb összefüggésrendszerével foglalkozik, hogy azt is mondhatjuk, munkájával egyfajta közgazdasági urbanisztikát vezetett be a szélesebb nemzetközi gondolkodásba. A nagy sikert befutott könyv először 2011-ben jelent meg a The Penguin Press gondozásában. Magyarul a Pallas Athéné Könyvkiadó adta ki 2020-ban. Edward Glaeser (1967-) a Harvard Egyetem nemzetközi ismertségű közgazdász professzora, aki pályafutását már régebb óta a városi folyamatok, a városi gazdaság kutatásának szentelte. Jelentős figyelmet kapott munkái jelentek meg a városi szegregáció, városi bűnözés és az ingatlanpiac kapcsolatáról, leggyakrabban hivatkozott műve pedig

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Salamin Géza a Magyar Urbanisztikai Társaság elnöke, a Budapesti Corvinus Egyetem egyetemi docense. E-mail: president@mut.hu

a fogyasztásra specializált városokról szól (*Glaeser 2000; 2001*), míg legújabban egyre inkább az innováció, a klaszterek összefüggéseit vizsgálja városi kontextusban (*Glaeser et al. 2012*).

A szerző már a könyv kissé provokatív alcímével is világossá teszi, hogy a városok gazdasági jelentőségének megítélése kapcsán nem kíván elfogulatlan lenni, s a kötet valóban sok részében ellentmond a leginkább közvélekedésnek tekinthető álláspontoknak. A várost az emberi civilizáció legnagyobb „találmányának” tartja, amely a társadalom számtalan kihívására választ ad, és ami megfogalmazása szerint voltaképpen felnagyítja az emberiség erősségeit. A kötet egyszerre tudományos és ismeretterjesztő karakterű. Ahogyan az a kötet rendkívül gazdag jegyzeteiben is nyomon követhető, a munka a szerző széleskörű tudományos munkásságán alapul, mégis olvasmányos formában van megírva. A történetekkel, konkrét városok eseteivel színesített mondandó szélesebb közönség számára is közel hozza a városfejlődés különböző formáinak gazdasági összefüggéseit és következményeit.

Glaeser könyve elején világossá teszi nézőpontját arról, hogy miben áll a városok gazdasági jelentősége. Eszerint a városok a magas népsűrűségből adódó sűrűbb interakciók révén az új gondolatok kialakulásának lehetőségét, az innováció lehetőségét hordozzák; gyűjtő-elosztó (HUB) szerepük van, amelyben közlekedési rendszerek csomópontképző és városformáló szerepe a meghatározó; a termelékenység és ezzel a magasabb jövedelemtermelés képességét hordozzák. A városok jelentőségét jól jelzi, hogy a gazdasági növekedés és az urbanizáció mértéke nemzetközi mintákon elemezve erőteljesen korrelál. Általánosságban, ha egy országban 10 százalékkal nő a városlakók aránya, akkor ugyanezen időszak alatt az egy főre jutó kibocsátás 30 százalékkal bővül.

A bevezetés és a konklúziók fejezetein kívül kilenc részre tagolódik a könyv, melynek mindegyikét egy-egy figyelemfelhívó kérdésként megformált cím jelöl. A fejezetek a városokkal foglalkozó társadalomtudományi munkák által is elemzett, ismert városi problémaköröket járják körbe, azonban jellemzően a megszokottól eltérő módon, néhol már-már provokatívan pozitív megközelítésben. A könyv fő témakörei közt a városi tudástermelés és innováció, a városi hanyatlás, a nyomornegyedek és a bérháznegyedek kérdése, a városi mérethatékonyság és fogyasztás, a városok vertikálisan növekvő beépítése (pl. felhőkarcolókkal), a városok térbeli szétterülése (urban sprawl), a környezetterhelés és a városi siker, illetve az okos városok említendőek.

A városok mindenekelőtt a tudás fókuszpontjaiként jelennek meg. Az ókori Athéntól kezdődően mindig is a városok tudták a leghatékonyabban közvetíteni a tudást a civilizációk között, a városi közelség lehetővé teszi a kultúrák összekapcsolódását. Ma a nagyvárosok, azok kellően koncentrált belső területei adnak ideális közeget az új tudásnak, a tudás megosztásának és cseréjének, ezzel együtt az innovációnak. A szerző az indiai Bangalore példáját mutatja be, ahol egy magas színvonalú egyetem, kellemes kulturális közeg és a vonzó klíma, valamint egy nemzetközi vállalat

jelenléte járul hozzá ahhoz, hogy a város az indiai tehetségeket összekösse az amerikai piacokkal. A humán tőke a fizikai infrastruktúrájánál sokkal jobb magyarázatot ad a városok valós sikerére. Az USA várostérségeit vizsgáló számításai alapján a szerző szerint, ha valamely terület egyetemi diplomával rendelkező felnőtt népessége 10 százalékos növekedést mutat 1980-ban, abból a következő húsz évben az egy főre jutó bruttó városi termék 22 százalékos növekedése következik. Érthető módon a könyv konklúzióiban megjelenő javaslatok között kiemelt helyet kap a humán tőke fejlesztése mint az egyik legfőbb városfejlesztési teendő. A városok igazi sikerének kulcsa a tehetségek vonzására való képességben rejlik, amelyre jó példaként Szingapúrt hozza fel.

Glaeser több témakör kapcsán is amellet érvel, hogy a közvélekedésben városi problémaként számontartott jelenségek valójában nem az urbanizáció negatív mellékhatásai, hanem kifejezetten olyan pozitívumok, amelyek társadalmi-gazdasági megoldásokat jelentenek a különböző kihívásokra. A szerző például kifejti és bemutatja, hogy a városi szegénység jelenléte önmagában valójában nem valami rossz, hanem egy lényeges társadalmi funkciót jelez. A város ugyanis azért vonzza a szegénységet, mert a felemelkedés lehetőségét hordozza, vagyis a társadalmi mobilitás jele a szegénység jelenléte.

Glaeser külön hangsúlyt ad annak, hogy a városok nem csupán a termelés, produktivitás és az alkotás tereit jelentik, de a fogyasztás központjaivá is váltak, és ebből az is következik, hogy – megfogalmazása szerint – a boldogság (a szórakozás) legfontosabb terei is egyben. A jólét növekedésével együtt az emberek anyagi lehetőségeik emelkedésével egyre inkább életstílusok, fogyasztási-rekreációs igényeik szerint választanak lakóhelyet, életteret.

A városok környezeti kihívásaival kapcsolatos, szintén meglehetősen provokatív álláspontot mutat be a könyv. A természetközeli zöld környezethez való visszatérés gondolatának az amerikai kultúrában komoly tradíciói vannak, az amerikai társadalomban jelentős igényként jelenik meg a zöld-természeti környezetben lévő életet biztosító lakhatás. *Glaeser* szerint ez a fajta természetszeretet egy téves és káros illúzió. Szerinte az ember akkor bánik legjobban a természeti környezettel, ha attól lehetőleg távol marad, és inkább sűrű nagyvárosokban él. Az elővárosi, kertvárosi, főképp természetközeli életforma ugyanis sokkal nagyobb ökológiai lábnyomot eredményez, hiszen a várostól távolabbi lakóhely esetén lényegesen nagyobbak az – autóval megtett – ingázási távolságok, miközben a kertes családi házak sokkal több energiát fogyasztanak és a szétszórtabb településmorfológia miatt általában is alacsonyabb a közművek hatékonysága. A hagyományos, sűrűbb városoknak lényegesen kisebb a széndioxid kibocsátása azzal, hogy nem igényelnek (annyi) autós közlekedést. Jó példája ennek, hogy a New York-iak kevesebb mint harmada jár csak autóval, míg az ingázó amerikaiak körében ez az arány 86 százalék, New York City egy főre jutó energiafogyasztása pedig a második legalacsonyabb az USA-ban. Az USA

globális felelőssége pedig kiemelkedően nagy, hiszen az összes széndioxid-kibocsátás egyötödéért felel, ami több mint Európa és Latin-Amerika kibocsátása együtt. Ennek 40 százaléka az autóhasználatból és a lakóépületekből származik, mindkettő az urbanizációs életforma jellegével, az országra jellemző városstruktúrával áll szoros összefüggésben. A szerző szerint tehát kifejezetten káros a várostervezésnek a huszadik század elejétől napjainkig jelenlévő markáns irányzata, a kertváros modell.

Ez azonban nem az egyetlen, amúgy jellemzően köztisztületnek örvendő várostervezési megközelítés, amivel szembehelyezkedik a szerző. Határozottan állást foglal ugyanis az olyan városrendezés ellen is, amely erőteljesen korlátozza a városokban az építkezéseket, elsősorban az intenzívebb beépítéseket. Megítélése szerint ott, ahol a településrendezés építési vagy éppen műemléki szempontok miatt merev korlátokkal fogja vissza az építkezéseket, a szűkös kínálat miatt hamar nagyon drágák lesznek az ingatlanok, ez korlátozza a fejlődést, és ezzel hozzájárul a városból való kiköltözésekhez a városok fizikai területi szétterüléséhez, aminek problémájával – amit ő is annak tekint – külön fejezet foglalkozik. Ezzel együtt részletesen kibontja a felhőkarcolók és általában is a vertikálisan kiterjedt beépítés előnyeit, ami legalábbis vitatott kérdésnek tekinthető az élıhetőséget és emberi kapcsolatokat előterbe helyező vagy éppen a hagyományos városképet védő urbanisztikai irányzatok körében.

Edvard Glaeser a kötet vizsgált kérdésköreinek bemutatásával történelmi időközön átívelően, nagyszámú város példáján keresztül elemzi a városfejlődés és a gazdaság szoros összekapcsolódását. Bár példáival globális kitekintésre törekszik, alapvető szemlélete az Egyesült Államok világát tükrözi – nagy ország egységes piaccal –, ezért az európai és magyarországi gyakorlat nézőpontjából szemlélve, az amúgy is provokatívnak szánt könyv különösen kihívó. A magánszféra fokozódó tényereje ellenére is az európai területi és várostervezésben továbbra is nagyon erős a fejlesztéseket orientáló és korlátozó területhasználati szabályozás. Amerikában közismerten magas az állampolgárok mobilitási hajlandósága, ami a leértékelődő városokból való elköltözések dinamikáját is erősíti. A jómódúak mobilitása pedig még erőteljesebb, ezért a városok elnéptelenedése és növekedése is erőteljesebben jelentkezik, ami pl. a korábbi iparvárosok (pl. Detroit) gyors népességcsökkenésében jelenik meg, miközben a tőke földrajzi mobilitása is nagyobb fokú az amerikai piacon belül. A szerző meggyőződése, hogy miként az üzleti vállalatok világában is szükséges a verseny, úgy a városok és az önkormányzataik közötti verseny is egészséges az emberekre és a vállalkozásokra nézve. A verseny sarkallja arra a városokat, hogy jobb szolgáltatásokat nyújtsanak, és az árakat alacsonyan tartsák. Hazai és általában európai nézőpontból kifejezetten meglepő lehet a szerző azon vélekedése, ami szerint a világ termelékenyebb és igazságosabb hely volna, ha a szabályozások tőrszemlegesebbek lennének. Az Európai Unióban erőteljesen jelenlévő területi politikák helyett azt állítja, hogy a szolidaritás jegyében nem a szegény helyeket kell segíteni,

hanem kizárólag a szegény embereket. Kelet-Közép-Európában és pl. Budapesten azt láthatjuk, hogy nem kis részben az EU-politikák biztatására az elmúlt két évtizedben kifejezetten a területalapú és integrált városrehabilitációs programok értékelődnek fel a városfejlesztésben, erőteljes állami szerepvállalás és jelentős EU kohéziós politikai támogatás mellett, bár kétségtelenül a piaci szféra szerepvállalásának fokozódásával kísérve (vö. *Kocsis 2015; Salamin 2019*). Ugyanakkor a közforrásokból megvalósuló városfejlesztés gazdaságösztönző szerepének elismerése Magyarországon is mindinkább teret nyer, amit pl. az EU Kohéziós politika városfejlesztésre dedikált támogatásainak gazdaságfejlesztés-orientált hazai forrásfelhasználása is céloz 2014 óta (Vö. *Péti 2014; Péti – Salamin 2016*).

Jól szemlélteti a szerző szemléletének és földrajzi közegének eltérését az, ahogyan a városok és államok közötti elvándorlásokról fogalmaz. Miközben a nemzetállamok valóságában élő Európában számos társadalmi, gazdasági, állami költségvetési okunk lehet arra, hogy a nagyarányú kontinensen belüli áttelepüléseket elkerüljük, addig *Glaeser* így fogalmaz az USA-n belüli vándorlásról: „Amikor az emberek termelékenyebb helyekre költöznek, olyankor az egész ország gazdasága is felvirágzik. Amikor az emberek kellemes helyekre költöznek, jobban élvezik az életet, és amikor mérsékeltebb klímájú helyeken laknak, kevesebb energiát fogyasztanak.”

Felhasznált irodalom

Glaeser, E – Kolko, J – Saiz, A. (2000): *Consumer city*. Discussion Paper Number 1901, Harvard Institute of Economic Research, Harvard University, Cambridge, Massachusetts. https://scholar.harvard.edu/files/glaeser/files/consumer_city.pdf

Glaeser, E – Kolko, J – Saiz, A. (2001): *Consumer city*. *Journal of Economic Geography*, 1(1): 27–50. <https://doi.org/10.1093/jeg/1.1.27>

Glaeser, E – Kerr, S.P. – Kerr, W.R. (2012): *Entrepreneurship and Urban Growth: An Empirical Assessment with Historical Mines*. Working Paper 18333, National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w18333>

Mills, E. S. (szerk.) (1987): *Handbook of Regional and Urban Economics*, Elsevier.

Kocsis, J.B. (2015): *Patterns of Urban Development in Budapest after 1989*. *Hungarian Studies: A Journal of the International Association for Hungarian Studies and Balassi Institute*, 29(1–2): 3–20. <https://doi.org/10.1556/044.2015.29.1-2.1>

Krugman, P. (2003): *Földrajz és kereskedelem (Geography and Trade)*. Tankönyvkiadó Budapest.

McCann, P. (2001): *Urban and Regional Economics*. Oxford University Press.

Péti Márton (2014): *Magyarország Partnerségi Megállapodása 2014–2020: A területfejlesztés és gazdaságfejlesztés megújításának újabb lépése*. Falu Város Régió, 2: 12–22.

Péti Márton - Salamin Géza (2016): *A városfejlesztés új keretei a 2014–20-as fejlesztéspolitikai ciklusban* Falu Város Régió, 2: 9–15.

Porter, M.E. (2008): *Regional competitiveness in global economy*. The Summit for American Prosperity, The Brookings Institution, Washington, 11 June.

Salamin, G. (2019): *Integrierte Stadtentwicklung der Leipzig Charta in der Anwendung in Zentral- und Osteuropa: das Magdolna-Quartiersprogramm in Budapest* [Application of Integrated Development Messages of the Leipzig Charter in Central and Eastern Europe: The case of the Magdolna Quarter Programme in Budapest]. In: Alcaide, N. – Höcke, Ch. (szerk.): *Vielfalt gestalten: Ansätze zur Förderung der sozialen Kohäsion in Europas Städten* [Shaping Diversity: Approaches to Promoting Social Cohesion in European Cities], Berlin: Jovis Verlag GmbH, pp. 107–123.